

Niet alleen horen, ook luisteren

Gezondheidsvoorlichting in een multiculturele context.

Is praten over seks en homoseksualiteit taboe voor je doelgroep? Hoe geef je dan voorlichting over gezondheid en preventie? Op 22 juni spraken gezondheidswerkers en voorlichters op initiatief van Schorer over voorlichting in een multiculturele context. *Tips & tricks* werden uitgewisseld, maar er werden ook harde noten gekraakt: "Schorer moet risico's durven nemen."

Karen Kraan zoekt even naar een woord. "Direct services' hoe zeg je dat ook alweer in het Nederlands?" Kraan is over uit Zuid-

Afrika om te vertellen over het project dat zij namens Schorer uitvoert bij zusterorganisatie OUT. Van oudsher was OUT vooral gericht op directe dienstverlening aan witte homoseksuele mannen. Pogingen tot dienstverlening aan vooral zwarte lesbische vrouwen mislukten. Kraan: "Tot vorig jaar." Vol vuur vertelt ze over het *Strategic Plan for the Lesbian Programme 2005/6* van OUT. Doel: de diensten en programma's van OUT breder toegankelijk te maken voor lesbische vrouwen, gebaseerd op de behoeften van deze doelgroep. De strategie in een notendop: proberen via *peer facilitators* en het organiseren van laagdrempelige sociale activiteiten zwarte, lesbische vrouwen in de townships te bereiken. De activiteiten hebben niet per se met homoseksualiteit te maken, maar dienen om contact te leggen en vrouwen te werven voor voorlichtingsbijeenkomsten over gezondheidszorg en preventie.

Centraal stond wat de vrouwen zelf wilden weten en leren. "Het resultaat is indrukwekkend", vindt Kraan, "We hebben veel vrouwen weten te bereiken." Om een paar resultaten te noemen: vier workshops in Tswane en Johannesburg met 90 deelnemers; negen buddygroep-bijeenkomsten, vier getrainde peer facilitators, een database met ongeveer 200 vrouwen en het begin van wat je een lesbische gemeenschap zou kunnen noemen.

Wim Klei, projectleider van het Masterplan *Homoseksualiteit bespreekbaar maken in etnische kring*, verbaast zich over het succes. Zuid-Afrika worstelt al met etniciteit. "Hoe zit het dan met homoseksualiteit? Dat lijkt me dubbel zo moeilijk." Kraan: "In Zuid-Afrika weet men beter dan wie ook wat onderdrukking doet met mensen.

Daardoor is er veel openheid, men weet waartoe het kan leiden als je niet luistert. De homobeweging in Zuid-Afrika bestond van oudsher uit een klein groepje witte homoseksuelen, dat de macht had." OUT is de uitdaging aangegaan om dat te veranderen. Niet zonder trots vermeldt ze: "Er is veel moeite gedaan om in de townships contacten te leggen. We hebben er onder andere een lesbisch voetbalteam opgezet." Gespreksleider van deze bijeenkomst Liesbeth Daniëls, werkzaam bij Schorer Internationaal, wil weten: "Zijn de vrouwen op het voetbal of op het lesbische afgekomen?" Kraan: "In eerste instantie op het voetbal. Mensen definiëren zichzelf niet per definitie als homo, soms is het blank of zwart zijn belangrijker en tegenwoordig vooral de klasse."

Uma tori – vrouwenverhalen | Carmen Melcherts, voorlichter Eigen Taal en Cultuur bij de GGD Rotterdam en omstreken, is benieuwd naar de rol van religie in Zuid-Afrika: "Belemmert de kerk die openheid niet?" Volgens Kraan speelt religie zeker een rol. Aan de ene kant is de Zuid-Afrikaanse wetgeving zeer liberaal – homo's kunnen eind dit jaar ook trouwen –, maar aan de andere kant zijn de kerk en ook de 'traditionele' religies vaak helemaal niet tolerant tegenover homoseksuelen. Melcherts werkt niet met religieus gemengde groepen, maar vaak wel met etnisch gemengde groepen.

Melcherts' collega Abdelkbir Mnaouri, eveneens voorlichter Eigen Taal en Cultuur bij de GGD Rotterdam en omstreken, weet dat mannen die de moskee bezoeken zich in de eigen leeftijdsgroep beter op hun gemak voelen. "Dan voelen ze zich veilig en kunnen ze open praten." Als het gaat om jongeren die zich bijvoorbeeld bij het metrostation ophouden, geeft Mnaouri voorlichting aan >

Deelnemers aan de discussie:
Liesbeth Daniëls (gespreksleider) international consultant Schorer,
Wim Klei senior adviseur bij Radar, bureau voor sociale vraagstukken in Amsterdam en projectleider Masterplan *Homoseksualiteit bespreekbaar maken in etnische kring* van Forum, Instituut voor Multiculturele ontwikkeling,
Carmen Melcherts voorlichter Eigen Taal en Cultuur GGD Rotterdam en omstreken,
Karen Kraan consultant Internationale Projecten Schorer, werkt bij OUT in Zuid-Afrika,
Abdelkbir Mnaouri voorlichter Eigen Taal en Cultuur GGD Rotterdam en omstreken,
Minus Altenburg hoofd Preventie en Buddyzorg Schorer.

Carmen Melcherts: "Laat zien hoe *uma tori* werkt, hoe het in Kaapstad werkt... Laat de vrouwen die deelnamen aan de bijeenkomsten horen."

Abdelkbir Mnaouri: “In de herkomstlanden is er ook aandacht voor hiv en aids; in Marokko praten mensen erover. Vroeger liepen Marokkanen bij het Dunya-festival in Rotterdam door als ze langs onze kraam liepen, nu staan ze stil om een voorlichtingspakketje samen te stellen.”

Karen Kraan: “Wij vragen in trainingen wat het betekent om man of vrouw, zwart of wit te zijn, zo komen we ook op de vraag wat het betekent om homo of hetero te zijn. Het maakt homo zijn gemakkelijker te begrijpen.”

jongens én meisjes, maar de oudere leeftijdsgroepen zijn gescheiden. Melcherts verzorgt *uma tori* – vrouwenverhalen – voor Antilliaanse en Surinaamse vrouwen van verschillende leeftijden. Ze vertellen elkaar in een vertrouwde setting verhalen, een van de onderwerpen waarover gesproken wordt is seksualiteit. Melcherts heeft ook twee Surinaamse vrouwenwerknetgroepen die ingedeeld zijn naar opleidingsniveau.

Slaapkamer | Melcherts richt zich in haar werk niet alleen op de doelgroep waaruit ze zelf afkomstig is: Surinamers, óf Antillianen, maar geeft ook voorlichting aan Turkse en Marokkaanse groepen. “Ik kan niet zomaar over homoseksualiteit praten. Ook praten over seks is lastig.” Ze weet: niemand meldt zich aan als je met dat onderwerp aankomt. “Mensen hebben geleerd: seks hoort thuis in de slaapkamer. Daarover wordt niet gesproken.” Dus moet je inbreken in bestaande groepen, stelt Melcherts. “Ik ga naar taallessen en zeg: ‘Ik heb een leuk onderwerp. Mijn leus is: alles gaat met pensioen behalve seksualiteit. Kom, we gaan praten.’” In de voorlichting is woordkeus zeer belangrijk. Zo kun je bij Marokkaanse vrouwen niet aankomen met het woord ‘kut’. De voorlichter moet bovendien over doorzettingsvermogen beschikken. Jarenlang stond Melcherts bij voetbaltoernooien met een kraam van de GGD. “Mensen verklaarden me voor gek en mijn man ook. Ik bleef komen: de confrontatie aangaan. En op de lange termijn wilde men wel praten.” Wat ‘helpt’, merkt ze op, is dat soa en hiv actueel zijn bij de Surinaamse doelgroep. “Mensen hebben nu gezien dat er mensen doodgaan aan aids in Suriname.”

Identiteiten | Collega Mnaouri beaamt dat veranderingen in het thuisland meer openheid bewerkstelligen. “In de herkomstlanden is er ook aandacht voor hiv en aids; in Marokko praten mensen erover.” Hij staat altijd met een stand van de GGD op het multiculturele Dunya-festival in Rotterdam. “Vroeger liepen Marokkanen door als ze langs onze kraam liepen, nu staan ze stil om een voorlichtingspakketje samen te stellen. Heel opvallend!” Praten over seks hoort niet en homoseksualiteit is helemaal verkeerd, is de doelgroep vaak geleerd. Maar ook daar verandert het gedrag. Mnaouri: “Ik ken een Turkse homo die thuis geaccepteerd is, maar er is angst voor hoe de omgeving ernaar kijkt.”

Karen Kraan legt uit hoe zij in Zuid-Afrika een thema als homoseksualiteit bespreekbaar maakt. “Wij vragen in trainingen wat het betekent om man of vrouw, zwart of wit te zijn, zo komen we ook op de vraag wat het betekent om homo of hetero te zijn. Dat werkt goed. Je kijkt samen naar overeenkomsten in verschillende identiteiten. Het maakt homo zijn gemakkelijker te begrijpen.”

Aanschouwelijk | Belangrijk is, meent Melcherts, dat je voordat je voorlichting geeft, eerst kijkt wat er speelt en wat de vragen zijn. Soms is de kennis over gezondheid zo gering, dat er behoefte is aan basale informatie. Zo

registreerde zij dat sommige vrouwen weinig weten over de menstruatiecyclus. En Mnaouri merkt in navolging van Melcherts op dat je vaak niet in een keer resultaten boekt. “De eerste keer dat ik voorlichting gaf over diabetes in de moskee, was slechts een klein groepje mannen aanwezig.” Zijn praktische uitleg – “Je krijgt niet alleen diabetes vanwege spanningen” – en zijn aanschouwelijke uitleg over de ziekte aan de hand van een pancreasmodel, genereerde vanzelf grotere interesse. “De volgende bijeenkomst waren er meer dan 30 man.” Minus Altenburg, manager hiv-preventie Schorer, vraagt zich enigszins jaloers af hoeveel ruimte de voorlichters Eigen Taal en Cultuur krijgen? Carmen Melcherts néémt gewoon de tijd om haar doel te bereiken. Dat betekent soms ook dat ze lange dagen maakt.

Gekleurde organisatie | Karen Kraan slaagde er in Zuid-Afrika samen met twee andere blanke vrouwen in een concept te bedenken om zwarte lesbische vrouwen te interesseren voor voorlichting. Zij vraagt zich af: kunnen blanke voorlichters hier in Nederland ook wat OUT in Zuid-Afrika en wat Melcherts en Mnaouri doen? Wim Klei betwijfelt dat, omdat autochtone voorlichters de wegen niet kennen, niet het vertrouwen van de doelgroep genieten en bovendien is hun denkkader anders. Hij veronderstelt dat benaderen van allochtone groepen fundamenteel verschilt van het benaderen van autochtone doelgroepen. “Je moet de taal spreken en de juiste toon vinden, daar gaat het om. Folders vertalen heeft geen zin.” Melcherts weet: “Blanke vrouwen hebben bijvoorbeeld geen toegang tot de moskee. Als Surinaamse kom ik ook niet in een Marokkaanse moskee.” Kraan: “Juist als de toegang niet vanzelfsprekend is, is het een goed idee om als blanke Nederlander toch in gesprek te raken met een groep.”

Vader en zoon | Klei is het daarmee oneens: “De Nederlandse samenleving is normstellend. Je kunt overall open over discussiëren, maar de uitkomst van de discussie is al bekend: de Nederlandse norm.” Volgens Kraan is het daarom belangrijk dat je organisatie gekleurd is, ook op het beslisniveau. “Als ik zou moeten werken met een Surinaamse groep, dan zou ik eerst met Carmen Melcherts gaan praten of het samen met Carmen doen. OUT heeft een team dat representatief is samengesteld qua achtergrond, etniciteit, klasse, sekse en seksuele voorkeur.” Mnaouri benadrukt dat vooral kennis over de groep belangrijk is. Zo moet je weten dat je tijdens een voorlichtingsbijeenkomst een Nederlandse vader en zoon rustig naast elkaar kunt zetten, maar een Marokkaanse vader en zoon uit elkaar moet halen, weet hij. “Ze moeten geen oogcontact hebben. Dan voelen ze zich ongemakkelijk.”

Normatief | Het punt dat Klei aanroert over Nederlandse normen geeft stof tot discussie. Altenburg legt zijn dilemma voor. “Bij de preventieprogramma’s voor homomannen wil je een boodschap geven. Als de boodschap is ‘Een condoom moet’ is er geen discussie meer mogelijk. Maar de discussie gaande houden is wel belangrijk.” Melcherts

gelooft in een middenweg. “Normen blijven. Je hebt bij soa en hiv een doel voor ogen. Maar je moet niet direct over normen beginnen.” Ze vindt dat de voorlichter in gesprek moet raken. “Mensen moeten niet alleen horen wat je zegt, ze moeten ook luisteren.” Horen is niet hetzelfde als luisteren, zegt ze. “Als mensen vragen gaan stellen, dan weet je dat ze geluisterd hebben.” Altenburg brengt in dat veel organisaties worden afgerekend op resultaten. Melcherts antwoordt: “Normen worden opgesteld door de top. Maar die kennen de doelgroep niet.” Klei benadrukt nogmaals dat de organisatie dus representatief moet zijn, de “kleur” van de doelgroep moet in de organisatie terug te zien zijn. Kraan: “Wie bepaalt wat goede resultaten zijn? Dat bepaalt de top en die is nog vaak man en blank.”

Vanuit het hart | Klei: “Bij het indienen van projecten moet je vaak die hele riedel afdraaien: wie je doelgroep is, wat je wilt bereiken en hoe je dat meet. Je zou beter kunnen vragen wat de wens is van de doelgroep, – niet de behoefte, want dat is passief, – en dat faciliteren.” Kraan: “Waarom kun je dat proces van in gesprek raken met een onbekende groep niet als resultaat presenteren, als tussenstappen van de output benoemen?” Dat gebeurde ook bij OUT. Altenburg: “Anderen denken anders. Hoe zou je dat idee kunnen tackelen bij de witte top?” Klei: “De boodschap is nu: ‘Seks met condoom.’ Punt.” Hij stelt voor: “Ga intercultureel werken, ook op het beslissingsniveau en geef voorlichters de vrije hand.” “Je moet de doelstelling anders formuleren”, meent Melcherts, “Het succes van mijn projecten is vaak dat ik niet op tijd let. Ik werk vanuit mijn hart. De doelgroep zit raar in elkaar, ze komen vaak te laat, je moet ze steeds belten...” Kraan tegen Altenburg: “Als organisatie moet Schorer soms de teugels wat laten vieren. En niet alleen Marokkaanse, Surinaamse of Turkse voorlichters het werk laten doen, maar het samen doen. Anders wordt de voorlichter Eigen Taal en Cultuur een excuus-Truus.”

Media en rolmodellen | Welke rol spelen rolmodellen en media in voorlichting? Kraan merkt op dat Zuid-Afrika weinig rolmodellen kent die je kunt inzetten voor campagnes. “Het klassenverschil is heel groot. Niet kleur maar sociaal-economische klasse en opleiding zijn onderscheidend.” Media kunnen taboes openbreken, vindt Melcherts. In tv-reclames worden blote lijven getoond en wordt zonder gêne over ‘piemels’ gesproken. “Soms is de confrontatie goed. Ouders zien de seks op tv. Daar kun je op inspelen.” Maar vóórlichting over hiv en aids vind je niet op tv, merkt ze op. En in rolmodellen ziet ze niets. “Ik heb niets tegen Katja Schuurman die een condoom aanprijst, maar de boodschap komt niet over. Je moet laten zien hoe wij in groepsverband over seks praten. Laat zien hoe *uma tori* werkt, hoe het in Kaapstad werkt... Laat de vrouwen die deelnamen aan de bijeenkomsten horen.” Kraan merkt dat homoseksualiteit als onderwerp op zichzelf niet altijd aanslaat bij etnische groepen in Nederland. Schorer zou in de media vaker de mond kunnen roeren

over andere zaken dan alleen homoseksualiteit. “Voor een grote groep is homoseksualiteit slechts een onderdeel van de identiteit, vrouw zijn of religie is belangrijker. Of soms benoemt men zichzelf helemaal niet als homoseksueel. OUT zoekt aansluiting bij de doelgroep: in Zuid-Afrika zijn *gay rights human rights*. Daarover wordt veel gesproken. Je mening geven in de media over bijvoorbeeld geweld tegen vrouwen is belangrijk.”

Mensenrechten | Klei vindt de relatie met mensenrechten interessant. “Ook Marokkaanse jongeren worden gediscrimineerd en gemarginaliseerd, dat is een kwestie van mensenrechten.” Aan de andere kant merkt hij op: “De Amsterdamse wethouder Ahmed Aboutaleb blijft zeggen dat hij verbijsterd is dat jongeren hun geschiedenis niet meer kennen. In de jaren zeventig voerden linkse Marokkaanse arbeiders en homo’s samen strijd tegen achterstelling. Onvoorstelbaar dat Marokkaanse jongens zich afzetten en niet zien wat ze delen met achterstandsgroepen. Er is een wereld te winnen.” Voorlichting op scholen zou goed zijn, oppert Carmen Melcherts. Zij zou, werkte ze voor Schorer, bijvoorbeeld contact zoeken met de Brede School. “En ik zou bij ouders aankloppen hoe ze moeten omgaan met hun homoseksuele kinderen. Ouders worden nu geconfronteerd met jongeren die homo worden.”

Eilandjes | Kraan denkt dat Schorer zich meer zou kunnen verbinden met andere en mainstream organisaties, bijvoorbeeld met de GGD en het werk dat de voorlichters Eigen Taal en Cultuur doen. Schorer zou train-de-trainer-trainingen kunnen geven over gezondheid en homoseksualiteit, maar ook zelf kennis kunnen opdoen. Klei vult aan: “Schorer moet angsten en tradities overboord gooien, risico’s nemen.” Veilige Haven, een initiatief van Schorer, wordt als voorbeeld genoemd van *good practice*. Kraan: “Het is goed dat Schorer deze discussie organiseert. Samen is er veel te doen.” En OUT slaagt er wel in de lesbische zwarte doelgroep te bereiken, en dat is ook een project van Schorer. Afsluitend merkt men op dat vooral de praktijkverhalen van Kraan, Melcherts en Mnaouri inspirerend waren. Melcherts verbaast zich erover dat ze nu voor het eerst pas met Schorer wordt geconfronteerd. “We zitten allemaal op een eilandje. Terwijl we allemaal hetzelfde doel nastreven.” Ze vraagt zich af wat Schorer met de nieuw verworven inzichten gaat doen. De vraag aan Altenburg voorgelegd, antwoordt hij: “Wij laten ons de laatste tweeënhalf jaar al hard inspireren door de multiculturele samenleving. Grotendeels zijn wij nog een witte mannenorganisatie. We zullen een andere werkwijze moeten kiezen.” Ook hij vond de bijeenkomst inspirerend, en merkt op: “Ik voelde me soms heel erg wit, man, homo en dat voelde in dit debat niet altijd prettig. Maar een ongemakkelijk gevoel is goed voor Schorer en waarschijnlijk ook nodig om een nieuwe werkwijze en positionering te vinden.”

Wim Klei: “Bij het indienen van projecten moet je vaak die hele riedel afdraaien: wie je doelgroep is, wat je wilt bereiken en hoe je dat meet. Je zou beter kunnen vragen wat de wens is van de doelgroep, – niet de behoefte, want dat is passief, – en dat faciliteren.”

Minus Altenburg: “Als de boodschap is ‘Een condoom moet’, is er geen discussie meer mogelijk. Maar de discussie gaande houden is wel belangrijk.”